

НАОЧНІСТЬ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Попфалуші С. А.

*здобувач вищої освіти I курсу,
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет географії, історії та туризму,
Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Левдер А. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії,
Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Наочним називається таке навчання, при якому уявлення та поняття формуються в учнів на основі безпосереднього сприйняття досліджуваних явищ або за допомогою їх зображень. Починаючи з ранньої стадії свідомості і до вищої, поняття і абстрактні положення осмислюються легше, якщо вони підкріплюються конкретними фактами і образами. Застосовуючи наочність, активізується вихідна ступінь пізнання [1, с. 175]. Тому потрібно розглянути вплив наочності на пізнання.

Наочність – це властивість, що виражає ступінь доступності і зрозумілості психічних образів об'єктів пізнання, для пізнає суб'єкта; один з принципів навчання [1, с. 127]. У процесі створення образу сприйняття об'єкта поряд з відчуттям беруть участь пам'ять і мислення. Образ об'єкта, який сприймається, є наочним тільки тоді, коли людина аналізує й осмислює об'єкт, співвідносить його з вже наявними у нього знаннями.

Наочний образ виникає не сам по собі, а в результаті активної пізнавальної діяльності людини. Образи уявлення істотно відрізняються від образів сприйняття. За змістом вони багатші образів сприйняття, але у різних людей вони різні за виразності, яскравості, стійкості, повноті. Ступінь наочних образів уявлення може бути різною залежно від індивідуальних особливостей людини, від рівня розвитку його пізнавальних здібностей, від його знань, а також від ступеня наочних вихідних образів сприйняття.

Існують також образи уяви – образи таких об'єктів, які людина ніколи безпосередньо не сприймав. Однак вони складені, сконструйовані із знайомих і зрозумілих йому елементів образів сприйняття і уявлення. Завдяки образам уяви людина здатна спочатку уявити собі продукт своєї праці, і лише потім приступити до його створення, представити різні варіанти своїх дій.

Чуттєве пізнання дає людині первинну інформацію про об'єкти у вигляді їх наочних уявлень. Мислення переробляє ці уявлення, виділяє істотні властивості і відносини між різними об'єктами і тим самим допомагає створювати більш узагальнені, більш глибокі за змістом психічні образи пізнаваних об'єктів [3, с. 55].

Значення наочності у викладанні історії не обмежується сферою чуттєвого споглядання і формування конкретних уявлень. Використання коштів наочності полегшує пізнання складних історичних понять [4, с. 144].

Наочність як принцип навчання був вперше сформульований Я.А. Коменським, а в подальшому розвинений І. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинським та іншими педагогами [2, с. 64]. Учитель може використовувати різні засоби наочності: реальні об'єкти, їх зображення, моделі досліджуваних об'єктів і явищ. Знання форм поєднання слова і засобів наочності, їх варіантів і порівняльної ефективності дає можливість вчителю творчо застосовувати засоби наочності згідно поставленої дидактичної задачі, особливостям навчального матеріалу і конкретних умов навчання [1, с. 185].

Наочність у навчанні сприяє тому, що у школярів, завдяки сприйняттю предметів і процесів навколишнього світу, формуються уявлення, правильно відображають об'єктивну дійсність, і разом з тим сприймаються явища аналізуються і узагальнюються у зв'язку з навчальними завданнями.

К. Д. Ушинський зазначав, що сприйняття матеріалу на слух – справа важка, яка потребує від учнів зосередженої уваги і вольових зусиль. При невмілому веденні уроку учні можуть лише зовні «бути присутнім на заняттях», а внутрішньо – думати про своє або ж зовсім залишатися без «думки в голові» [7, с. 62].

Використання наочних засобів не тільки для створення у школярів образних уявлень, а й для формування понять, для розуміння абстрактних зв'язків і залежностей – одне з найважливіших положень дидактики.

Відчуття і поняття – різні ступені єдиного процесу пізнання. Ще Я. А. Коменський висунув «золоте правило»: «все, що ... можна, надавати для сприйняття почуттів ...» [8, с. 380]. Вимога, щоб знання черпалися учнями, насамперед, із власних спостережень, зіграло велику роль у боротьбі з догматичним, схоластичним навчанням. Однак обмеженість сенсуалістичної філософії, на яку спирався Я. А. Коменський, не дозволила йому розкрити принцип наочності навчання з необхідною повнотою і різнобічністю.

Принцип наочності був значно збагачений в працях Г. Песталоцці: «Усяке навчання має ґрунтуватися на спостереженні та досвіді і підніматися до висновків і узагальнень». У результаті спостережень дитина отримує зорові, слухові та інші відчуття, які пробуджують у ньому думки і потреба говорити. Навчання сприяє накопиченню учнем на основі його чуттєвого досвіду запасу знань і розвиває його розумові здібності. Необхідно «інтенсивно підвищувати сили розуму, а не тільки екстенсивно збагачуватися уявленнями» [2, с. 176].

Без застосування наочності, в широкому сенсі цього слова, не можна домогтися правильних уявлень про навколишній, розвивати мислення і мова. Відстоюючи необхідність наочності в навчанні, Г. Песталоцці вважав, що органи чуття самі по собі доставляють нам безладні відомості про навколишній світ. Навчання має знищити безладність в спостереженнях, розмежувати предмети, а однорідні і близькі знову з'єднати, тобто сформувані в учнів поняття [1, с. 192].

У педагогічній системі К. Д. Ушинського використання наочності в навчанні органічно пов'язане з викладанням рідної мови. К. Д. Ушинський вважав, що кращим засобом домогтися самостійності дітей в процесі розвитку дару слова служить наочність. Необхідно, щоб предмет безпосередньо сприймався дитиною і щоб під керівництвом учителя «... відчуття дитяти перетворювалися на поняття, з понять складалася думка, і думка висловлювала у слово» [5, с. 56].

У сучасній дидактиці поняття наочності відноситься до різних видів сприйняття (зоровим, слуховим, дотикальним та ін.). Жоден з видів наочних посібників не володіє абсолютними перевагами перед іншим. При вивченні природи, наприклад, найбільше значення мають натуральні об'єкти і зображення, близькі до природи, а на уроках граматики – умовні зображення відносин між словами за допомогою стрілок, дуг, за допомогою виділення частин слова різними кольорами і т. п. Нерідко виникає необхідність використовувати різні види

наочних засобів при ознайомленні з одними і тими ж питаннями. Наприклад, в курсі історії доцільно розглядати предмети, що збереглися від досліджуваної епохи, макети і картини, що зображують відповідні явища, історичні карти, дивитися кінофільми і т. д.

Дуже важливо використовувати наочні засоби цілеспрямовано, не захаращувати уроки великою кількістю наочних посібників. Це заважає учням зосередитися і обдумати найбільш суттєві питання. Таке застосування наочності в навчанні не приносить користі, а швидше шкодить і засвоєнню знань, і розвитку школярів [6, с. 95]. Коли в учнів є необхідні образні уявлення, слід використовувати їх для формування понять, для розвитку абстрактного мислення. Це правило відноситься не тільки до середнім і старшим, але і до початковим класам [5, с. 30].

У практиці навчання застосування наочних засобів поєднується зі словом вчителя. Способи поєднання слова і засобів наочності, при всьому їх різноманітті, становлять кілька основних форм. Одна з них характеризується тим, що при посередництві слова вчитель керує спостереженням, яке ведуть учні, а знання про зовнішній вигляд об'єкта, про його будову, про що протікають процесах школярі отримують з спостережуваних об'єктів. Знання вчителем форм поєднання слова і засобів наочності, їх варіантів і порівняльної ефективності дає можливість творчо застосовувати наочні засоби згідно поставленої дидактичної задачі, особливостям навчального матеріалу та іншим конкретних умов [6, с. 56].

Виходячи з вищесказаного можна з упевненістю зазначити, що використання наочних засобів навчання дає набагато більш високий результат, ніж проведення звичайного, «стандартного» уроку за аналогічною темі. Використання наочності, дозволяє школярам сприймати інформацію, яку подають не тільки в аудіоальному, а й у візуальному форматі, що в рази збільшує методичну значимість проведеного уроку.

Література:

1. Абдулаев Е. Н. Наочність і проблемний підхід у навчанні історії. *Викладання історії в школі*. 2008. № 1. С. 23-26.
2. Баханов К. О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти. Харків: Вид. група «Основа». 2009. 176 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. К.: Академвидав. 2007. 615 с.

4. Десятов Д. Використання наочності як засобу формування предметних компетентностей учнів на уроках історії. *Наукові записки ЗНУ. Серія: Педагогічні науки*. 2011. Вип.88. С. 80-84.
5. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори : у трьох томах. Т. 1. Велика дидактика / Ян Амос Коменський ; під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. Красновського А. А. К.: Рад. школа. 1940. 248 с.
6. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. К.: АПН. 2002. 136 с.
7. Пометун О. І, Гулан Н. М. Практичні заняття з історії в основній школі: методичний посібник. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ». 2018. 160 с.
8. Ушинський Костянтин Дмитрович // Українська радянська енциклопедія: у 12 Т. / Гол. ред. М. П. Бажан, редкол.: О. К. Антонов та ін. 2-ге вид. К.: Головна редакція УРЕ. Т. 11. Кн.1. 1984. 606 с.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ТА ЇХ ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Симончук Д. І.

*здобувач вищої освіти I курсу, першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, факультет географії, історії та туризму,
Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

На сучасному етапі розвитку теорії та практики навчання і викладання історичних дисциплін, методи за характером навчальної діяльності поділяються на: перше – пасивні; друге – активні; третє – інтерактивні. Пасивні методи передбачають авторитарний стиль взаємодії. Це стосується всієї навчальної діяльності. Сьогодні у вчителя є можливість відібрати та виявити для себе найбільш оптимальний набір сучасних прийомів та методів навчання, адаптувати їх у відповідному технологічному контексті.

На сьогодні існує безліч активних методів навчання, у тому числі: методика проблемного вивчення матеріалу; методика розвитку критичного мислення учнів; методика проведення навчальних дискусій тощо. Методика розвитку критичного мислення під час уроків історії одна із затребуваних. Це тип відкритого мислення, що об'єктивно обумовлює тісне переплетіння нової інформації, яка набувається в процесі навчання, з власним попередньо накопиченим